

UTILIZAREA EUFEMISMELOR IN DISCURSUL POLITIC

The Preference for the Usage of Euphemisms in Political Discourse

Assistant Prof. Dr. Oxana CHIRA,
“Alec Russo” State University of Bălți, The Republic of Moldova

Abstract

One of the methods of mitigation used in political discourse is the euphemism, which not just avoid undesirable aspects from political area, but also protects the receiver.

The euphemism represents a powerful weapon which is used by politicians and journalists in order to express the elusive point of view upon politics. In recent political discourses from the media we observe a string of political euphemisms, but in order to recognize them it is necessary first of all to know the political actions of this state.

Keywords: euphemism, wordplay, borrowings, occasionalism, polysemy, lexical interference.

Nimeni nu poate contesta eficacitatea comunicării politice rezidă de cele mai multe ori în mijloacele de camuflare, de atenuare a problemelor sociale sau în substituirea unor concepte istorice sau termeni politici. De aceea în discursurile politicianilor din toate timpurile se poate observa tendința lor de a utiliza astfel de strategii care le-ar permite să camufleze aspectele negative ale realităților, efectele neplăcute ale acțiunilor politice cu scopul de a-l afecta cât mai puțin pe destinatar. Dintre aceste mijloace fac parte și eufemismele care nu sunt altceva decât niște mijloace de aplicare a strategiilor verbale în vederea evitării adevărului dur și „îndulcirea” acestuia. Este necesar să precizăm că interdicția politică se referă nu doar la lexicul utilizat de politicieni și membrii de partid, ci și la cel utilizat de cei care se pronunță pe marginea problemelor social-politice, istorice, situația economică, precum și o serie de termeni utilizați pentru denumiri de profesii. Cercetătorul german A. Bohlen este de părerea că majoritatea eufemismelor politice reflectă tabuuri existente. Ele slujesc pentru a ajunge pe deplin la zonele tabu. Astfel, deseori, este exclus din context cuvântul *război*, utilizându-se eufemismul *conflict*, cum ar fi *Conflictul din Kosovo* sau *Conflictul din Iugoslavia*. După cum se poate observa este omis dublu denotatul negativ: în primul rând, din cauza omiterii cuvântului *război*, iar în al doilea rând, din cauza că ascultătorul se concentrează asupra teritoriului” (Bohlen, 142).

Vom insista, în cele ce urmează, asupra unor observații care, din punctul nostru de vedere, nu sînt lipsite de importanță. Astfel, din perspectivă coșeriană, textul politic are funcții specifice, precum „ascundere a gândirii”, „falsificare intenționată a lucrurilor”, „nerespectarea adevărului, însă cu aparența de a-l spune fie fără posibilitatea de verificare a celor spuse, fie folosindu-se de posibilitatea ca cele spuse să fie interpretate și în alt mod, într-un sens «inocent», ceea ce îi este propriu insinuării” (Coșeriu: 1996, 15).

În general, eufemismele politice pot fi clasificate în baza funcțiilor lor: a) eufemisme care ocolesc discriminarea; b) eufemisme prin care se accentuează ironia; c) eufemisme prin care se evită desemnarea unor situații neplăcute.

Eufemismele politice constituie rezultatul compromisului dintre pragmatică și semantică. Prin urmare, utilizând aceste eufemisme în discurs, trebuie să se țină cont de factorii atât lingvistici (precum sînt diversele procese semantice), cît și de factorii extralingvistici (precum este situația politică, intenția emițătorului, scopul contextului etc.). Studiarea lexico-semantică și pragmatică a potențialului eufemismului politic ne permite să urmărim formarea și funcționarea eufemismelor în limbajul politic actual nu numai din Republica Moldova, dar și din România. Pentru început, invocăm doar unele exemple. Astfel, se utilizează, din intenția de a evoca perioada istorică (*epoca de aur* pentru „epoca lui Ceaușescu”), de a ironiza trecutul (*pe vremea lui Ilici* pentru „în timpul sovietic”; *doamna de la Țarul Nicolai* pentru „o doamnă în vîrstă”), de a evita incitarea oamenilor (*istoria integrată* pentru „istoria românilor”, *marș unionist* pentru „mișcare de renaștere națională”, sau *evenimentele din 7 aprilie* pentru „proteste”).

În general, eufemismele din domeniul politicii pot fi examinate sub diverse aspecte. Examinîndu-le din punct de vedere structural, ne putem convinge că 68% dintre ele sînt alcătuite din mai multe cuvinte, iar 32% din cuvinte aparte. Acest lucru se datorează faptului că expresiile eufemistice ajută să se evite confruntarea directă cu subiectul neplăcut, deoarece numărul mare de termeni îndepărtează atenția receptorului de la informația transmisă. Pot fi distinse trei tipuri de eufemisme politice din punct de vedere structural:

– prin extindere: cuvînt → expresie: „comunist” → *posesorul carnetului roșu*, „bataie” → *acțiune disciplinară*, „Putin” → *masculul dominat rus* („Lumea”, 6/2011, p. 20), „inflație” → *peste prognozele guvernului*;

– prin constrîngere: expresie → cuvînt: „criză economică” → *recensiune*, „criză economică” → *răscruce*;

– prin echivalență: „familie săracă” → *familie vulnerabilă*, „demiterea” → *optimizare*, „economie falimentară” → *conomie în regres*.

Diferite sunt și mijloacele de formare a eufemismelor politice:

a) Abrevierea. Majoritatea eufemismelor exprimate prin intermediul abrevierilor desemnează numeroase organisme, instituții economice sau partide politice (deseori forma abreviată a eufemismului ignoră etimologia cuvîntului). De exemplu, *PSD* „Partidul Social Democrat” și *PDL* „Partidul Democrat Liberal” și sînt folosite ca eufemism pentru *președinte în seara de duminică* sau, eufemismul este *președinte în dimineața de luni* (eufemisme apărute în urma alegerilor președinților T. Băsescu și M. Geoană). Unele eufemisme cu forme abreviate sînt reținute în scopuri criptologice (*racheta MX*, *operațiunea RYAN* pentru „atacul cu rachete nucleare”) sau expresive (*asasinarea lui JFK* pentru „omorîrea lui John F. Kennedy”).

b) Antonimia.

înțelegere ≠ *neînțelegere* = „conflict”: „Va dispărea *neînțelegerea* dintre Moldova și Transnistria dintre Moldova și Găgăuzia” („Lumea”, 7/2011, p.101).

c) Metonimia.

„*Kremlinul* caută instrumente noi de presiune asupra Moldovei” (*Kremlinul* substituie „guvernul Federației Ruse”).

d) Metafora.

„Cînd a plecat de la PLDM Alexandru Tănase, un confrate de condei observa incisiv că *a căzut o ghindă*” („Timpul”, 03.05.2011, p. 7). Prin metafora *a căzut o ghindă* (or *stejarul* este simbolul PLDM) se face aluzie la faptul că partidul PLDM „se destramă”.

e) Împrumutul lexical.

pierderi colaterale (<engl. *collateral damage*): „Razboiul din Irak provoacă *pierderi colaterale* în... Finlanda” (www.adevarul.ro, 20.06.2003); *foc prietenesc*¹ (<engl. *friendly fire*) „Uciși de foc prietenesc” (www.evz.ro, 12.06. 2008); *Otcizna roșie* (<*Patrie roșie* pentru URSS): „...gloriosul trecut de luptă și de muncă al *Otciznei roșii*?!” („Semn”, nr. 2, 2010, p. 25).

f) Creații ad-hoc. Majoritatea dintre eufemismelor formate ad-hoc fac parte din categoria adjectivelor de tipul: „Fiecărei minciuni *iliesciene* (de genul: Nu ne vindem țara! îi corespunde o minciună *băsesciană* (de genul: „Voi susține micii întreprinzători!)” („Lumea”, 2/2010, p. 60); „Apar elemente *voroniste* în retorica lui Lupu” (www.pldm.md, 14.12.2010). Totodată, menționăm că creații analoge *stalinist, leninist, hitlerist*, nu mai pot fi considerate eufemisme, deoarece sînt ușor decodabile și îndeplinesc rolul unui disfemism.

g) Deraierea lexicală. Fenomenul de *deraiere lexicală* include, după St. Dumistrăcel, „o frază-clișeu, pe care toată lumea o cunoaște, al cărei sfârșit deci îl poate ghici oricine, vorbitorul, la un anumit loc, „deraiază”, înlocuiește sfârșitul unui cuvânt cu sfârșitul altui cuvânt care are același început, păcălește pe auditor și produce un efect comic” (Dumistrăcel: 2006, 211). „Nu de alta, dar ei profanează simbolul lui Ștefan cel Mare, se fac hoți de țară și ljepatrioți. Sau, cum zicea un cunoscut publicist, PATRIHOȚI” (www.timpul.md, 12.01.2011). Această contaminare cu atestări unice dintre *Patrioți* și *Hoți* face aluzie la Partidul „Patrioții Moldovei”, pe care autorul îi consideră drept „patrioți falși, corupți”.

h) Nominarea aproximativă. Nominarea aproximativă reprezintă și ea un procedeu semantic de îmbogățire a stratului eufemistic. Aceste structuri, avînd în componența lor îmbinările „un fel de”, „așa-zisul/zisa”, „un tip de...”, „un gen de...”, „așa-nimita”, devin modalități de exprimare foarte generale și comode politicienilor sau jurnaliștilor, deoarece ei, deși se detașează, într/un anumit fel, de afișarea directă și publică a anumitor adevăruri, totuși le izbutește să dea o evaluare depreciativă a celor comunicate. De exemplu: „*Așa-zisele* «atacuri raider» au ajuns la Înalta Curte de Justiție din Londra (London High Court of Justice), informează Jurnal de Chișinău” (www.ziare.com, 14.06.2012).

i) Numerale. În memoria unor popoare unele numerale conțin sensuri reprobabile. Astfel, *anii 33* pentru nemți înseamnă „regimul fașist”, iar pentru locuitorii din republica noastră *anii 46* se asociază cu „foametea în Moldova”. De regulă, eufemismele politice se caracterizează printr-un grad înalt de generalizare, care permit, receptorilor, să raporteze propriile viziuni politice la cele citite sau auzite. Nu de puține ori, ascultătorul sau cititorul e pus în situația de „a-și pune la contribuție” și propriile cunoștințe. Astfel, luînd cunoștință de sentință că „toți urmează să fie condamnați conform *articolului 66* al Codului de procedură penală al Ucrainei” (Dabija, p.47), ascultătorul sau cititorul trebuie să cunoască conținutul articolului respectiv (adică art. 66 care se referă la faptul că infractorul e *dușman al poporului*).

¹ În război greșeala de a bombardarea propriile trupe se numește "foc prietenesc" .

j) Extensiunea sensului. De exemplu, verbul *a remania* nu a fost folosit cu referire la persoane, întrucât sensul de bază al neologismului este acela de a face modificări, a aduce schimbări în organizarea unei instituții, în cuprinsul unei lucrări, al unei legi (Dumistrăcel: 2011, 227). Actualmente însă, acest cuvânt se utilizează cu referire la persoane și are sensul de „demitere”: „*Remanierea cadrelor la MAI va continua*”.

Merită atenție comportamentul eufemismelor politice la nivel semantic, întrucât ele se caracterizează printr-o serie de trăsături:

a) Ironie. În presa politică, eufemismul nu este utilizat doar pentru a se evita diverse forme de discriminare sau desemnarea unor realități neplăcute, ci poate avea funcție ironică. Orientarea discursului către comunicare și nu către reprezentare face din acesta instrumentul ironiei care „derivă din relația pragmatică a semnului cu vorbitorul, nu cu referentul său” (Zafiu: 1987, 68). De exemplu: *dorm în camere separate* pentru „au viziuni politice de conflict”; *spațiul carpato-băsesciano-pontic* pentru „spațiul carpatic al lui Băsescu și Ponta”. Deseori politicienii fac exces de eufemisme ironice, riscând să transforme comentariile lor în ofense sau atacuri la adresa cuiva: „Se știe foarte bine, s-a tot vorbit nu o dată, despre afacerile de tip mafiot care se derulează în Republica Moldova și sînt “krîșuite²” direct din cabinetul prim-ministrului” (www.vox.publika.md, 14.08.2012).

b) Abstractizare. Nu de puține ori politicienii manipulează publicul prin utilizarea unor concepte abstracte de tipul *principii, valori, basme politice, teme politice picante, tranziție*. Sintagma *politica de austeritate* care nu înseamnă altceva decît „scăderea deliberată a nivelului de trai” apare tot mai frecvent în limbajul politicienilor cu scopul de a anunța, într-o formă atenuată, despre aspectele negative ale crizei economice în țările din UE. Noțiunea ca atare are o evidentă nuanță în dicționare fiind date sinonimele *sobrietate, asprime, severitate*, care nu explică pe deplin ce fel de politică se preconizează.

c) Neclaritate. Prin intermediul eufemismului politic, tinde vorbitorul să creeze formule noi neclare publicului, precum în următorul exemplu: „Delegația americană a fost nevoită, ulterior, să depună eforturi pentru a răspunde întrebărilor presei despre lipsa de *alchimie* dintre cei doi” („Timpul”, 20.06.2012), *alchimie* cu sensul de „activitate politică cu o componentă ocultă”; „Ministerul Sanatatii planifica să înceapă *reorganizarea* spitalelor cel târziu peste 3 ani”. În ultimul timp, cuvîntul, *reorganizare* s-a impus în Republica Moldova cu sensul de „comasare, închidere, restructurare” etc., păstrîndu-și sensul primar de „nouă organizare”, „reprofilare”, de aceea „situația spitalelor” devine neclară.

d) Polisemie. Mulți termeni eufemistici reprezintă accepții speciale ale cuvintelor polisemantice. În jurul unui nucleu comun se dispun semnificații diferite ale aceluiași cuvînt. Termenul polisemantic *liberalizare* preia rolul de eufemism în condițiile în care lexemul *scumpire* este înlocuit pentru ca să se atenueze efectul unor măsuri nepopulare luate de guvernanți în perioada post-sovietică: „Eu știam că acordul cu FMI implică o *liberalizare* a prețului la energie și la combustibil ceea ce înseamnă o reașezare și probabil o creștere a lor” (www.stiri.com.ro, 13.01.2012).

e) Ambiguitate. Și ambiguitatea e o caracteristică a eufemismului politic care deși se justifică prin dorința politicianului de a-i proteja pe ceilalți, este totuși, întîi de toate, o formă de autoprotejare: „Discursul politic din Franța ultimelor zile mustește de eufemisme. Cuvinte

² Krîșuit (< l. rusă *кръшуа* „acoperiș”) cu sensul de „protecție”.

precum *austérité* sau *rigueur* sunt evitate cu obstinație, deși toată lumea știe că tăierile de cheltuieli nu pot fi amânate la nesfârșit” (www.capital.ro, 08.09.2012). E cert că François Hollande preferă termeni ca *redressement* sau „restabilirea“ finanțelor publice, evitând formulele negative, care ar provoca sentimente de ostilitate dar și de panică în rândurile poporului francez. Cu alte cuvinte „eufemismul constă în înlocuirea conștientă de către locutor a unei expresii lingvistice cu sens sau conotație negativă prin alta, neutră sau pozitivă, pentru a se evita producerea unui efect negativ” (Zafiu: 2007, 21).

g) Complexitatea excesivă a structurii expresiilor. În limbajul politic, este mult mai important *cum* se spune ceva, decât ce se spune, și din perspectiva acestui obiectiv, își îndeplinesc rolul „de minune”. În felul acesta, eufemismele ajută la camuflarea adevărului prin crearea neutralității sau a conotației pozitive. Din aceste motive, politicienii și/sau jurnaliștii nu realizează așteptările pragmatice ale ascultătorilor și/sau ale cititorilor deoarece informația este prezentată într-o formă neutră, nepretențioasă. Drept exemplu, ar putea fi invocate sintagmele din limbajul politicienilor utilizate pentru sensul univoc al îmbinării limba română: *limba maternă, limba de stat, limba națională*.

Trebuie să menționăm că eufemismele politice poartă amprenta timpului pe care îl traversează comunitatea respectivă și, firește, durata lor de întrebuințare e în funcție de perioada de existență a realităților date. Astfel, cuvintele *zece ani fără dreptul la corespondență* au funcționat ca eufemism („condamnare la moarte prin împușcare”) doar în perioada stalinistă. Cuvântul *tovarăș* va avea funcția eufemistică atâta timp cât persoana va împărtăși ideologia comunistă, prorusească. Pornind de la realitățile prin care trece astăzi economia Republicii Moldova, vom consemna eufemisme precum *a disponibiliza, plan de comasare, strategie de restructurare, îndemnați la odihnă/pensionare, a fi pus pe liber, persoana fără ocupație, a comprima, a comasa, a restructura, a optimiza, a remania, desfacerea contractului de muncă* etc. Pe de o parte, aceste eufemisme substituie politicos lexemele sau expresiile cu o conotație negativă („șomer”, „a elibera din funcție”, „a concedia”, „a reduce” etc.), iar pe de altă parte, posibilele revolte. E cazul să remarcăm că, eufemismele „diacronic privite, se modifică precum și ideologia statului unde sînt utilizate: *comprimare* trece după anii 1980 în *restructurare*, de la care mai tîrziu se obține eufemismul *restructurat* pentru „șomer”.

Indiscutabil, eufemismul, în general, iar cel politic, în special, are părțile sale atît pozitive, cît și negative. Din aceste considerente, examinarea lui unilaterală poate avea consecințe nedorite. Cu alte cuvinte, utilizarea lui în discursurile politice e o chestiune destul de profitabilă, dar și anevoioasă, întrucît există, deopotrivă, șanse ca dialogul să-și atingă scopul său să fie pus în dificultate.

Referințe bibliografice:

- Bohlen A., *Die sanfte Offensive. Untersuchungen zur Verwendung politischer Euphemismen in britischen und amerikanischen Printmedien bei der Berichterstattung über den Golfkrieg im Spannungsfeld zwischen Verwendung und Mißbrauch der Sprache*. Frankfurt/ Main (u.a.), Peter Lang, 1994.
- Coșeriu E., *Limba și politică*, în *Revistă de lingvistică și știință literară*, nr. 5, p. 10 – 29, Chișinău, 1996.

- Dabija N., *Tema pentru acasă*, Iași, Princeps Edit, 2009.
- Dumistrăcel S., *Discursul repetat în textul jurnalistic*. Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2006.
- Dumistrăcel S., *Lexic românesc. Cuvinte, metafore, expresii*. Iași, Casa Editorială Demiurg Plus, 2011.
- Zafiu R., *Limba și politic*, București, Editura Universității, 2007.
- Zafiu R., *Figurile textului ironic, în Semiotică și poetică*, Cluj, Editura Universității “Babeș-Bolyai”, 1987.